

Cascatas i cascadeiros

Jordi Arruga

La regió de Porto i Gaia, al nord de Portugal, dóna acollida durant les festivitats d'estiu a unes representacions plàstiques anomenades "*altares-cascatas*", que es munten als carrers i escenifiquen, a més de les esmentades festes, els costums populars locals. En llur cosmogonia, constitueixen un petit món creat a semblança de la realitat, i la seva aparició data del segle XIX, suposadament inspirades en els "*presepios*" portuguesos apareguts a finals del XVIII que, com elles, són d'origen urbà. Els seus creadors, que reben la denominació de "*cascadeiros*", construeixen paisatges en pendent semblants als de les seves localitats d'origen (Fig. 1), i reben en les llars les visites dels infants de les escoles, que hi acudeixen en peregrinació.

Figura 1. Cascata de Avintes, una parròquia del consistori de Vilanova da Gaia.

Dominen la representació el Trons dels tres Sants estiuençs: Antoni, Joan i Pere. La figura més important i essencial, però, és la de Sant Joan i, de fet, en molts casos en lloc dels Trons presideix l'escena del Sant batejant Jesús, on l'aigua purificadora i renovadora és un element fonamental i l'origen de l'existència de la cascata. Aquesta denominació és atribuïda a les caigudes en cascada dels rierols, entre penyals i pantans, en els marges dels quals tenien lloc galantejos més o menys maliciosos, conjures de pors i bruixes, i

flamarades de fogueres. Perquè la cascata, el significat de la manifestació popular que representa, implica una idea de conjunt, tot un ambient d'escenari natural, en el qual són fonamentals el riu i els pendents, la molsa i la verdor. No falten el castell, les esglésies, les cases senyorials, les masies, els ponts, les places rodejades de carrers estrets, i també es poden veure enginys de moviment, tals com el molí de vent o d'aigua, la font i el brollador.

Figura 2. Lletera orinant dins el cassó, acompanyada d'un policia.

Entre la zona riberenca i la ermita cimera de la cascata estan escampats els "*santinhos*", una veritable opereta de figuretes de fang que representen una societat encara rural, fabricades per terrissaires, principalment a les localitats d'Avintes i Barcelos. Entre ells es troben personatges populars: el soldat, el pastor, la bugadera, el pescador, així com representants dels oficis: el sabater, el forner, el ferrer, les venedores. També s'hi poden veure figures de conjunts, tals com la processó, la banda de música i uns grups festius que ballen i canten, anomenats "*rusgas*". Altres més brivalls són la lletera que pixa dins el cassó (Fig. 2), i el caganer, denominat "*caganeiro*" o "*cagão*" (en plural: "*cagões*"), un pobre home que mai aconsegueix acabar la seva feina i sol portar la barretina portuguesa, de color verd i acabada en borla (Fig. 3). Aquestes darreres figures s'acostumen a col·locar al costat d'una vella en actitud de protesta, o amb un policia que els recrimina per la seva acció.

Figura 3. Caganeiro portuguès, amb la seva barretina verda.

La molsa i la verdor tenen també a veure amb totes les tradicions d'aromes i herbes, indissolublement lligades a Sant Joan i utilitzades en el curs de la nit màgica. Pel que fa a la seva ubicació, les cascates santjoanenques són erigides en qualsevol racó de la localitat, al costat d'una paret, en un passeig públic o en els llindars de les portes. Tanmateix, aquests móns lil·liputencs d'encant són efímers, ja que desapareixen al mes de Juliol, quan encara queden lluny els dies curts que han de donar lloc finalment al pessebre de Nadal...

Jordi Arruga